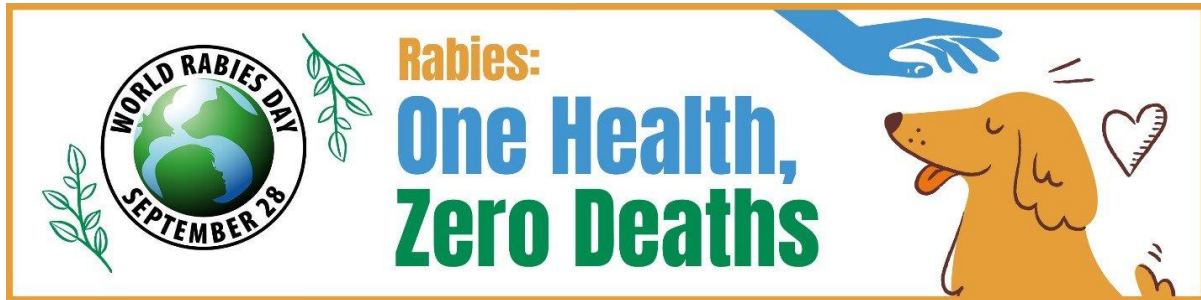

28 септември – Световен ден за борба с беса

На 28 септември 2022 г. ще бъде отбелязан 16-ият Световен ден за борба с беса. Това е събитие, предназначено да бъде приобщаващо, обединяващо хора, организации и заинтересовани страни от всички сектори срещу беса – защото заедно можем да премахнем беса! Имайки предвид тази концепция за заедност и единство, темата за тазгодишния Световен ден за борба с беса е:

Бяс: Едно здраве, нула смъртни случаи

Световният ден за борба с беса е най-голямото събитие в глобалния календар за борба с беса, координирано от Глобалния алианс за контрол на беса (GARC)¹ и се отбелязва от 2007 г. насам всяка година на 28 септември – годишнината от смъртта на Луи Пастър, френският химик и микробиолог, разработил първата ваксина срещу бяс. Световният ден за борба с беса има за цел да повиши осведомеността, да обедини партньорите за подобряване на усилията за превенция и контрол и да се застъпи за елиминирането на беса в световен мащаб.

Всяка година GARC избира тема, която смята, че е най-подходяща за текущата ситуация и глобалните тенденции за беса, а също и за здравето като цяло. Тазгодишната тема е съсредоточена върху принципа „Едно здраве“, съчетано с напомнянето за основната цел „Нула смъртни случаи до 2030 година“ и факта, че елиминирането на беса при хората е възможно чрез ликвидиране на беса по кучетата. Темата е целенасочено избрана с положително послание, за да подчертае и напомни на световната общност, че елиминирането на беса е възможно, че целта е нула смъртни случаи до 2030 г. и че светът е обединен срещу тази ужасна болест, че има налични инструменти и експертния опит за елиминиране на човешките смъртни случаи от бяс, пренасян от кучета.

Нула смъртни случаи

Днес светът разполага с ваксини, лекарства, инструменти и технологии, за да прекъсне цикъла на една от най-старите болести, а осведомеността е „ракета-носител“ за успеха на общностите ангажирани с ефективна превенция на беса.

¹ <https://rabiesalliance.org/>

Чрез сътрудничество и обединяване на сили, насърчаване на общностите и поемане на ангажимент за поддържане на ваксинирането на кучета, бесът може да бъде елиминиран.

Както винаги във връзка със Световния ден за борба с беса всяка държава може да регистрира събитието, което ще проведе, в сайта на GARC. Всяка държава избира събитието според конкретните си нужди – най-често това са масови ваксинационни кампании на животни, които се отразяват широко в медиите, събития за информиране на общността, научни конференции по въпросите на борбата с беса и много други. До момента над 150 държави са регистрирали събития, които ще проведат за борба с беса. Тази година в България Световният ден за борба с беса ще се отбележи със събитие в Тракийския университет.

Борбата с беса се подкрепя от години от най-големите международни здравни организации – Световната здравна организация (СЗО), Организацията по прехрана и земеделие на Обединените нации (FAO) и Световната организация за здравеопазване на животните (OIE), които през 2013 г. обявиха колективни усилия за прекратяване на смъртните случаи от бяс при хора до 2030 г.

През 2020 г. лидерите на FAO, OIE и СЗО обявиха нов форум „Обединени срещу беса“ с цел да се ускори напредъка към елиминирането на човешките смъртни случаи от причинена от кучета бяс до 2030 г. Всяка година около 60 000 души умират от мъчителна смърт от бяс, много от които са деца, ухапани от заразени с бяс кучета.

Форумът ще обедини партньори от държавните институции, секторите на здравето на хората и животните и околната среда, частния сектор, гражданското общество, както и научните изследвания и академичните среди с цел да увеличи разбирането за това каква политика и изследователска работа са необходими и да подобри координацията (включително мобилизирането на ресурси) и обмена на информация между партньорите.

FAO, OIE и СЗО се ангажират с оперативната реализация на „Едно здраве“, което насърчава политически подход, който свързва интервенции за здравето на хората, животните и околната среда. В случай на бяс, това означава координирана инвестиция в масова ваксинация на кучета като инициатива за обществено здраве, заедно с подобро наблюдение и събиране на данни, както и повишаване на осведомеността на общността и осигуряване на достъп до достъпно лечение на бяс за хора (профилактика след експозиция или PEP).

До 99 процента от случаите на бяс при хората са причинени от ухапвания от кучета и борбата с беса се разглежда като „модел“ на заболяването за подобряване на контрола на зооозните заболявания в по-широк план. Инвестициите във ваксиниране на кучета, мониторинг на бяс и системи за наблюдение остават ниски в повечето страни, където се среща бяс.

Научните изследвания и полеви доказателства показват, че кампаниите за масова ваксинация на кучета, които обхващат 70% от популацията на кучета в риск, могат да осигурят колективен имунитет срещу бяс и са единственият реален начин за прекъсване на инфекциозния цикъл на болестта между животни и хора. В резултат на това може рязко да се намалят смъртните случаи от бяс при хора.

Бесът е предотвратим!

Информираност и образование

Участието на общността, образованието и обществената осведоменост са важни елементи на успешните програми за контрол на беса, а масовата ваксинация на кучета

е от решаващо значение. Общностите трябва да поемат отговорност за своите кучета, да предотвратяват ухапвания от кучета и да знаят какво да правят при ухапване.

Прекъсване на цикъла на беса

Повече от 100 страни съобщават за случаи на бяс при кучета, които излагат хората на риск. Ваксинирането на поне 70% от кучетата прекъсва цикъла на предаване при кучета и на хора. Програмите за бяс трябва да включват свободно скитащи и улични кучета с опции за управление на кучешката популация.

Налични са безопасни, ефикасни и достъпни ваксини срещу бяс за кучета и страните, които се захващат с елиминирането на беса, се нуждаят от лесен достъп до ваксини за кучета с гарантирано качество за кампании за ваксиниране и за управление на епидемии. Банките за ваксини могат да помогнат за улесняване на снабдяването и доставките.

Надзор за насочване на действията

Наблюдението е важен стълб за разбиране на тенденциите и за насочване на действията за елиминиране на беса. Докладването на заболяването е от съществено значение за идентифициране на рискови зони и осигуряване на увереност за липса на заболяване. Лабораторният капацитет е от решаващо значение за потвърждаване на случаите и изисква укрепване в много части на света.

Не само кучета

Освен справянето с беса при кучета, бесът, предаван от дивите животни, също изисква внимание. В няколко региона на света бесът, предаван от диви животни, се превърна в най-известния път за предаване на бяс при хора, например бесът, предаван от прилепи в Южна Америка. Промените в околната среда и по-близкият контакт на хората с дивите животни могат да доведат до повишено излагане на хората на заразени с бяс видове диви животни.

Добитъкът може да се зарази с бяс от кучета или диви животни, което води до икономически загуби и засяга продоволствената сигурност.

Сътрудничество между секторите

Премахването на беса изисква последователен и устойчив ангажимент, подкрепен от силни здравни и ветеринарни системи.

Различните сектори и дисциплини трябва да си сътрудничат тясно и Световният ден за борба с беса е възможност за установяване или укрепване на тези връзки. Регионалното елиминиране на човешкия бяс, предаван от кучета, е очертано от страните от Латинска Америка за 2015 г. и Югоизточна Азия за 2020 г.

В България

За първи път заболяване от бяс при животните в България е обявено официално през 1896 г.

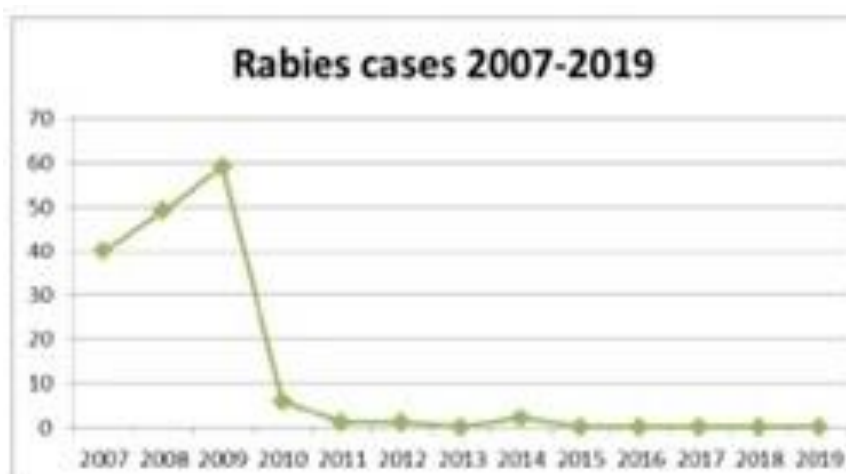
От тогава до наши дни болестта е регистрирана ежегодно при диви и домашни животни с различна степен на интензивност и териториално разпространение. През изминалото столетие се променя и коренно структурата на епизоотичния процес, като от типичен „уличен бяс“ в началото днес регистрираните случаи са на „горски бяс“. В България не са регистрирани случаи на заболяването причинено от други видове сходни вируси (т.нар. „прилепов бяс“).

Случаи на бяс при домашни и диви животни в България

За периода 1982 - 2012 г. в България са регистрирани 806 случая в 24 области както следва:

- 1982/1987 - 203 случая в 14 области (9 от които в Северна и 42 в Южна България),
- 1988/1994 - 295 случая в 19 области (от които 12 от Северна и 7 от Южна България),
- 1995/2001 - 158 случая в 16 области (съответно 13 в Северна и 3 в Южна България),
- 2002/2008 - 150 случая в 17 области (13 в Северна и 4 в Южна България).
- 2004 – 2006 – средно по 10 случая

Година	Общ брой случаи	Домашни животни	Кучета	Котки	Лисици	Чакали
2007	40		7	7	24	2
2008	49		6	4	33	6
2009 започва прилагането на ваксинационната кампания по лисиците	59	4	3	3	47	2
2010	6		3	1	2	
2011	1				1	
2012	1				1	
2013	0	0	0	0	0	0
2014	2				2	
2015 – 2021	0	0	0	0	0	0
Общо	158	4	19	15	110	8

- През 2014 г. са последните случаи на бяс в България, при две лисици, диагностицирани с бяс през юни 2014 г. в област Благоевград, в близост до югозападната граница на България.

Последният случай на заболяване от **бяс при човек в България** е докладван през 2001 г. при шестгодишно момиченце хоспитализирано в клиниката по заразни болести при Медицински университет гр. Варна.

В периода 1948 – 1950 г. е подета **кампания за ваксиниране на домашните кучета**, при което случаите на констатиран бяс рязко намаляват. В началото на 80-те години на миналия век заболяването отново придобива огнищен характер в популацията на лисиците. Бесът е бил широко разпространен в Северна България и доста по-ограничен в Южна България. Годишно у нас е имало регистрирани между 10 и 20 случая на убити животни, болни от бяс. Те са както при диви (лисици, чакали и диви котки), така и при домашни животни, имали контакт с природата и вероятно ухапани от болни диви животни. Най-често това са кучетата и в по-малка степен котките. Дълго време заболяването практически отсъства в Южна България, а Стара планина е смятана за естествена преграда за преминаването на болни животни от север на юг.

През 2007 г. обаче са регистрирани няколко случая на болни лисици и домашна котка в района на Нови Искър. От тогава до днес са регистрирани и случаи на болни диви животни в Кюстендилска, Пернишка, Софийска област и София-град. Последните нашумели случаи за убити бесни домашни и диви животни са във Владая, района на Белоградчик, област Монтана и област Шумен.

За периода 1998 – 2006г. не е имало регистрирани случаи на бяс в Южна България. За посочения период от време в Северна България бяс по животните е регистриран във всички области, а ежегодно се регистрират случаи поне в 6-7 от тях. Причините за това се обясняват с факта, че в съседните на България страни като Румъния и Сърбия бесът по животните е широко разпространен и животни от тези страни преминават от запад и от румънската част на Добруджа от североизток. Стара планина служи като естествена бариера за болните от бяс животни и пречи за преминаването им на юг. Въпреки че в Република Турция заболяването е също широко разпространено, липсата на регистрирани случаи в съседните области се обяснява с факта, че по цялото протежение на общата ни граница е имало гранично съоръжение (ограда от мрежа), което представлява изкуствена преграда за преминаването на болни животни. В Република Гърция и Република Северна Македония няма регистриран случай на бяс при животните през последните години. Това обяснява и по-ниската степен на разпространение на заболяването в Южна България.

След въвеждането на ежегодна ваксинация на кучетата през 1949г. в България, регистрираните случаи на бяс силно намаляват. Наличността на трайни източници на вируса в природата, както и големият брой на безстопанствени кучета, котки и гризачи в градовете, създаваше сериозни затруднения в борбата срещу беса от ветеринарномедицинско и от гледище на публичното здравеопазване.

Мерките за предотвратяване на това заболяване са включени в „Държавна профилактична програма“, ежегодно одобрявана от Министъра на земеделието, а в последните 9 години включени в три годишни програми за по добро планиране и ефективно използване на наличните финансови ресурси на държавата. Съгласно нея всички кучета задължително се ваксинират против бяс еднократно през годината. Използват се регистрирани ваксини и задължително електронно чипиране на кучетата. При констатиран случай на бяс в дадено селище се ваксинират задължително всички кучета и котки и домашните животни, излизащи на паша.

ПРОГРАМА ЗА ПРОФИЛАКТИКА, НАДЗОР, КОНТРОЛ И ЛИКВИДИРАНЕ НА БОЛЕСТТА БЯС В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 2019 - 2021 г. Като част от Национална програма за профилактика, надзор, контрол и ликвидиране на болестите по животните и зоонозите в България 2019 - 2021 г. (30.4.2019г.) одобрена с Решение на Министерски съвет № 97 от 22.02.2019 г.

Програмата на територията на България за орална ваксинация срещу бяс (ОВБ) се прилага от началото на 2009 г. При залагането на програмата са формулирани две стратегически цели:

- Средносрочната цел бе да се намалят случаите на бяс;
- Дългосрочната цел е да се изкорени болестта от територията на България и да се запази статут на страна свободна от тази болест.

Оралната ваксинация на лисиците се прилага в 50-км ваксинална зона по северната, западната и южната сухопътна граница на страната и в 20-км ваксинална зона по поречието на река Дунав. Ваксинацията се извършва два пъти годишно през пролетта и есента (март-май и септември-ноември), чрез въздушно и ръчно разпределение на ваксинални примамки, чиито брой средно за година е около 2 874 950. Ваксината, която се използва на територията на България, е „Лисвулпен“, произведена от „Биовета“, Чехия, със следните технически спецификации: активна съставка атенуиран вирус на бяс Sad Berne MSV Bio 10min.1.8x10⁶ TCID50-max.1.8x10⁸TCID50.

Размерът на територията, обхваната от орална ваксинация е средно през годините на прилагане около 58 485 кв км (намалени до 54 716 кв км през 2015 г. от 79 119 кв км., обхванати през 2014 г.), като ваксинацията се извършва на територията на 16 до 23 административни области по протежение на северната и западната граница, и в последствие и по южната граница на България с широчина на обхванатата територия около 50 км.

Надзорът, по отношение разпространението на беса и мониторинга на ваксинацията, се извършва въз основа на оценка на поглъщането на примамките чрез тетрациклиновия маркер във ваксината и сероконверсията в гостоприемниковите видове.

Лабораторният контрол на оралната ваксинация се извършва в Националния диагностичен научноизследователски ветеринарномедицински институт (НДНИВМИ) в София.

Извършва се активен и пасивен надзор и в частност:

- Активен надзор - включва тестване на целевите видове (лисици) за откриване на вируса на бяс и за мониторинг на ефективността на ваксинацията: – изследване на отстреляни лисици (и други диви видове дивеч) за откриване на вируса на беса на територията на всички области на страната;
- Пасивен надзор - включва тестване на целевата съмнителни / индикаторни животни от всички възприемчиви видове на цялата територия на страната (райони, в които се прилага орална ваксинация и такива, в които не се прилага). За постигане на целите на задоволителния пасивен надзор, компетентния орган изисква всички съмнителни животни от всички видове (показали симптоми, намерени мъртви или умрели при ПТП) от цялата територия на страната (там където се прилага и там където не се прилага орална ваксинация), да бъдат тествани чрез ИФ метод за откриване на вируса на беса. Активен надзор за контрол на ваксинацията - 4 проби от лисици на 100 кв. км. трябва да бъдат изследвани за активен контрол на ваксинираните територии. Предвид нарастващата популация

на чакали на територията на страната и лабораторно доказаната пост-ваксинална сероконверсия при този вид, проби от чакали също могат да бъдат предоставяни за изследване за мониторинг на ваксинацията. Трябва да се има предвид обаче, че поради значително по-ниския процент на сероконверсия при чакали, както и индикацията за целеви видове на производителя на използваните ваксинални примамки (лисици и енотовидни кучета), основният целеви вид за предоставяне на проби за лабораторен контрол са лисиците.

Според записаното в Програмата, с цел да се направи оценка на епидемиологичната ситуация в страната и да се вземат предвид области, които да бъдат включени в програмата за орална ваксинация в бъдеще, трябва да е налице пасивен надзор на територията на цялата страна, както и следните дейности: - В рамките на изпълнението на програмата за контрол и ликвидиране на ТСЕ всички намерени мъртви преживни животни, които са показали неврологични симптоми, също трябва да се изследват за бяс; - Особено внимание по отношение на пасивния надзор трябва да се обърне от всички ОДБХ, особено от тези, които са разположени в свободните зони, граничещи с райони, в които са констатирани случаи на бяс;

Обобщение и заключение:

След 12 години на изпълнение на Програмата на територията на България (от началото на прилагане програмата през 2009 г.) е **постигнат значителен спад на броя на случаите на бяс на територията на страната** – от 59 случая през 2009 г. в началото на програмата до единични случаи на година, без открити положителни случаи през 2013 г. и два положителни през 2014 г. в област Благоевград.

След 2014 г. в България до момента не са установени положителни случаи при лисици, диви каниди или домашни продуктивни животни. Резултатите от последния одит (2019 г.) от Дирекция F “Одити и анализи в областта на здравето и храните“ в ГД САНТЕ (бивша Служба по храните и ветеринарните въпроси - FVO) на ЕК, показват напредък при изпълнението на годишните програми за контрол и ерадикация на беса и оралната ваксинация на лисиците:

Благодарение на извършваната орална ваксинация против бяс по дивите животни съществува реален шанс за по-малко от десетилетие бесът причинен от *Rabies virus* да изчезне напълно. Успоредно с намаляването на случаите от бяс при животните се наблюдава и рязко намаляване на заболели хора. Благодарение на предприетата антирабична терапия случаите при хората са сведени до единични през последните две десетилетия.

1. Получените резултати недвусмислено показват, че оралната ваксинация на лисиците в България има много добър ефект, и че средносрочната цел за намаляване случаите на бяс е постигната.

2. Вирусът на беса обаче все още циркулира чрез своя силватичен (горски) цикъл в Източна Европа и съседни на България страни – Русия, Украйна, Румъния, Босна и Херцеговина и Анадолска Турция.

3. За това е необходимо да се осигури чрез съфинансираните от ЕС програми една по-дългосрочна стратегия, постоянство и непрекъснатост на ваксинационните кампании при приложението на оралната ваксинация на лисиците и безусловно трансгранично сътрудничество със страните от региона на Балканите и техните компетентни ветеринарни служби за постигане на крайната цел – изкореняване на беса от територията на България.

4. Няколко държави-членки на ЕС (Чешката република, Германия, Италия, Австрия, Естония, Латвия и Литва) са придобили или отново придобиват статут пред

ОІЕ на „свободна от бяс страна“, благодарение на оралната ваксинация срещу бяс по лисиците.

5. Такива стъпки трябва да предприеме и Българска агенция по безопасност на храните (БАБХ) пред ОІЕ за получаване на статут на страна „свободна от бяс“ с приложение на ваксинационни програми за орална ваксинация на лисиците в дивата природа, тъй като от 2014 г. у нас не е установяван вируса на беса при диви и домашни животни.

Литературни източници

<https://www-who-int.translate.goog/news-room/events/detail/2022/09/28/default-calendar/world-rabies-day-2022? x tr sl=en& x tr tl=bg& x tr hl=bg& x tr pto=wapp>

<https://www.woah.org/app/uploads/2021/03/fao-oie-who-rabiesfactsheet.pdf>

<https://www.fao.org/news/story/pt/item/198087/icode/>

https://corhv.government.bg/files/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B0%20%D0%B8%20%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B0/02_%D0%97%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5%20%D0%B8%20%D1%85%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%BE%20%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D0%BA%D1%8A%D0%BC%20%D1%82%D1%8F%D1%85/Stanovishte-vaksinacia-bias-RACFCH -fin%D0%B0%D0%BB_31.08.2021_%D0%B3..pdf

<https://rabiesalliance.org/world-rabies-day/events?country=All®ion=All&date%5Bmin%5D=&date%5Bmax%5D=&keywords=&year=2022&page=12>

<https://www.woah.org/en/disease/rabies/>

Изготвили:

Д-р Койчо Коев, д.в.м.

Д-р Мадлен Василева

21.09.2022 г.